

Mars 1956

M E D D E L A N D E

nr 45

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska förenings medlemmar kallas till ordinarie årsmöte på Malmöhus slott, Kungsvåningen, fredagen den 23 mars kl. 19.00, då stadageenliga förhandlingar äga rum enligt följande dagordning:

1. Protokolljustering
2. Styrelsens verksamhetsberättelse och kassa-redogörelse.
3. Revisorernas berättelse.
4. Fråga om ansvarsfrihet.
5. Val av ordförande
6. Val av övrig styrelse och styrelsesuppleanter.
7. Val av revisorer och revisorsuppleant.
8. Eventuellt.
9. Avslutning.

Efter förhandlingarnas slut kåserande föredrag över ett vapenhistoriskt ämne av redaktör Ossian Lindskoug, Malmö. Årsmötet avslutas med gemensam supé. Anmälan om deltagande göres hos klubbmästaren före sammanträdet början.

Vintersammanträdet.

den 18 november ägde rum på Malmöhus slott i Kungsvåningen i närvaro av 26 medlemmar. Ordf. Folke Herrström hälsade välkommen och vände sig särskilt till fördragshållaren ingenjör Harry Orre, Stockholm, som han särskilt bjöd välkommen och överlämnade genast ordet till honom. Ingenjör

2

Orre höll därpå ett med talrika balloptikonbilder, illustrerat föredrag
över ämnet: "Sidovapen för Svenska kavalleriofficerare från 1765 - 1814"
som åhördes med livligaste intresse. Efter föredraget avtackades ingenjör
Orre av ordf., varpå följde auditoriets livliga applåder, varefter generall
supé intogs i Restaurant Tunnelns 650 åriga källarvalv.

- o -

Sidovapen för svenska kavalleriofficerare från
1765 - 1814.

Resumé av ingenjör Harry Orres föredrag.

I ett betänkande angående kavalleriet 1765 omnämnes för första gången
annat sidovapen än värjan. Där omtalas "officerspallascher med förgyllt
mässingsfäste". Tidigare hade kavalleriofficerarna uteslutande fört vär
av varierande utseende såväl inom som utom tjänsten. Man fann det mera
ändamålsenligt, att även officerarna anlade pallascher som tjänstevape
då man planerade att beväpna kavalleriets manskap med dylika. Benämning
pallasch fordrar en förklaring. En pallasch är ett sidovapen utrustad
en kraftig, rak värjklunga, på vilket ett sabelfäste monterats. En tid
officerspallasch, som kanske kan vara en av de i omförmälda betänkande
omnämnda återfinnes i Livrustkammaren (L R K 24/16). Den kan tyvärr e
följas bakåt i tiden till någon bestämd ägare, då den på sin tid inkö
på en auktion. Denna pallasch förefaller att kunna dateras till 1760-
Den har bred klinga, som är flack och tvåeggad med tre skarpa åsar (r
mellan vilka ytorna äro svagt utkälade. Klingan är prydd med etsade,
gyllda ornament samt med kunglig krona krönt svenskt riksvapen med in
skriften "Pour La Glorie De Swede". Fästet är av förgyllt mässing. De
lyckade pallascherna m./1767 för ryttarna vid Södra Skånska Kavalleri
regementet. Dessa pallascher underkändes redan 1769. Frågan om de ut
pallascherna avgjordes emellertid icke förrän 1773, när Hertig Carl
(sedermera Carl XIII) blivit regementets chef. Dessförinnan hade doc
Kungl. Maj:t 1770 fastställt "pallasch" (sabel) m.1770 för dragonreg
na. Huruvida officerssablarna av samma utseende även fastställdes dett
framgår icke. I varje fall tyckes en del officerare ha anlagt en sabel
vilket omförmälda beskrivning mycket väl stämmer. Två ex. av denna s
typ äro bevarade. Den ena finns i Livrustkammaren (L R K 1987) och l
sprungligen förts av greve Anders Fredrik Skjöldebrand. Den andra
samma typ finnes i föredragshållarens samling (nr 357). Den kommer
sprungligen från släkten Hamilton och har sannolikt (?) förts av ge

3

löjtnant Hugo Vilhelm Hamilton (född 1741). Dessa båda officerssablar är säkerligen av Sollingen tillverkning, liksom förut beskrivna officerspallasch. Nästa uppgift om officerarnas sidovapen påträffa vi bland likvidationshandlingarna 1776. Generalmajor greve C.J. von Bohlen, chef för Västgöta Kavalleriregemente, upprättade 1776 kontrakt med svärdfejareäm- betet i Göteborg om tillverkning av "pallaschfästen" för officerare. Fästena till dessa "pallascher" (huggvärjor) skulle vara "förgylde med provinsens vapen ingraverat". 1775 hade nämligen fastställts en "pallasch" för kavalleriet. Denna hade ett s.k. "skåttskt" fäste, som påminner om skottske broadswords från denna tid. Sannolikt har Kungl. Maj. ett också fastställt modellen på värjan för officerare samtidigt med manskapets för detta regemente. Av dessa officersvärjor (pallascher) finnas hittills tre ex. bevarade. Den första har tillhört kammarherre Carl von Essen, Säbylund, och har ursprungligen förts av sedermera fältmarskalk greve Hans Henrik von Essen som stabslöjtnant vid Västgöta kavalleriregemente åren 1776-1778. Den andra tillhör byråassistenten friherre Carl Fägerskiöld, Solna, och har ursprungligen burits av Carl Johan Fägerskiöld (född 1751). Den tredje skall enligt uppgift finnas i en privatsamling i Linköping och lär ha förts ursprungligen av en officer von Feilitzen.

I ett kungl. brev från 1777 till Krigskollegium omtalas, att officerare vid Norra Skånska kavalleriregementet även skulle anskaffa pallascher. Modell för "officerspallascher" hade alltså före 1777 fastställts för flera regementen. För dessa vid Västgöta kavalleriregemente har redan redogjorts. Den enda typ av "officerspallasch" för speciellt kavalleriregemente som man f.n. känner (Finland ej medräknat) är officerssabel för Södra Skånska kavalleriregementet. Denna sabel, som finnes i föregående dragshållarens samling, har krökt eneggad klinga. Fästet är av förgylld mässing och prydes med två ovala sköldar, den ena med lilla riksvapnet och den andra med Skånes vapen, örnhuvudet. Förutom denna officerssabel är åtminstone ett officersvapen till för Södra Skånska kavalleriregementet känt, en pallasch med samma fäste som omskrivna sabel, och ingår i Ertorp-ordförandes samling. I förut angivna Kungl. brev från 1777 till Krigskollegium talas om en planerad modell för officerare vid alla kavalleriregementen i armén. Denna fastställdes 1778. Av dessa sablar finns modellen exemplaren bevarade i Armémuseum. Klingan är svagt krökt och eneggad med flat rygg. Fästet är av förgylld mässing och av samma typ som den förut beskrivna. Parerplåtens yttersida prydes med en kunglig kronkrönt oval sköld med tre kronor. I disponent Folke Elliots i Göteborgs samling finnes en dylik sabel på vilken fästets innersida är bortfi-

likhet med förut beskrivna för Södra Skånska Kavalleriregementet. Kavalleriunderofficerssabeln m/1778 har i stort sett samma utseende som officerarnas, men fästet är ej förgyllt och de tre cicilerade och fastnitade kronorna äro av silver. Att officerarna vid Vestgöta kavalleriregemente ej fann sina värjor med "skåttska" fästen ändamålsenliga framgår av att förut omnämnde stabsryttmästare C.J. Fägerskjöld redan år 1778 ersatte sin år 1776 anskaffade huggvärja med en pallasch. Dessa byttes av Fägerskjöld förda sidovapen jämte pallaschen i Eder ordförandes sammanträde kommer inom kort att utförligt behandlas av styresmannen för Kungl. Armémuseum, doktor Heribert Seitz, i en uppsats i "Livrustkammaren".

Då man 1778 fastställde en sabel som officers- och underofficerssidovapen för samtliga kavalleriregementen, även för dragonregementena, utom även för det tunga kavalleriet, berodde det på, att man planerade att beväpna allt kavalleri utom Livregementet till häst på samma sätt som dragonerna. Då man icke tagit hänsyn till att Livregementets till häst intog en särställning, inkom från detta regementes chef Fredrik Horn, 1779 till Kungl. Maj.:t en skrivelse, vari han meddelar, att Krigsskolegum anbefallt honom ombesörja att sidogevär munderade med raka klingor skulle anskaffas. Den sålunda 1779 för officerare vid Livregementet till häst fastställda pallaschen, som bl.a. finnes i föredragshållarens samling, har rak, tvåeggad klinga, som närmast fästet är blånad och prydd med etsade och förgyllda emblem och försedd med tre kronor omramad av palmkvistar. Fästet är av förgylld mässing och på yttersidan försedd en oval sköld med tre kronor, vilka omgives med stilicerade palmkvistar. Sannolikt fördes värjan m/1779 för officerarna vid Livregementet till häst även av officerarna vid Norra Skånska kavalleriregementet, då raka sidovapen vid båda dessa regementen förde samma sidovapen, möjligen också vid Vestgöta kavalleriregemente. Pallaschen m/1779 för underofficerarna vid Livregementet till häst är av samma typ som officerarnas, men klingan är blånad. Fästet är också i stort sett detsamma, men det är ej förgyllt. Dessa fördes sannolikt även vid de regementen vars officerare förde sidovapen svarande officersvärja. För närvarande är endast föredragshållarens värja känd.

Pallaschen m/1779 fördes framtill 1805 vid vissa kompanier. 1791 upplades livregementet till häst i tre corps. Vid de fem kompanier, som bildade Livregementets kyrassierer, brukades de fastställda pallaschen i oförändrat skick till 1805, då klingorna utbyttes mot raka, enegge på flatsiderna stålslipade klingor. Sannolikt är underofficerspallaschen

na 1805 lika de motsvarande officerarnas. Någon sådan är hitintills icke känd.

Därefter redogjorde föredragshållaren för olika sengustavianska officerssabler, som finnas bevarade i ett flertal ex. vars ursprungliga ägare äro kända. När man söker ett gemensamt attribut för samtliga dessa her och bärare av samma sabeltyp, finner man, att de alla varit överadjutanter hos konungen. Ytterligare en officerssabel från det gustavianska tidevarvet återstår att beskriva nämligen den av översten och sedermera landshövdingen G.A. Montgommery förda, som i mycket hög grad påminner de förut beskrivna adjutantsablarna, men som dock skiljer sig från de av att knappen är utformad som ett lejonhuvud.

En felaktig uppgift gäller en gustaviansk officerssabel, vars fäste är utrustad med lejonkappa men på yttersidans parerplåt prydes med Gustav III:s namnchiffer. Denna modell har ansetts vara en modell för Livdragonernas officerare. Denna uppgift är missvisande. Av de officerssabler, som finnas bevarade och vilkas ursprungliga ägare äro kända, äro samtliga officerare vid Arméns flotta. Denna sabeltyp publicerad Livrustkammarens skrift "Finlandica" omnämner den som "hedersmodell" 1790" åt Arméns flotta för slaget vid Svensksund.

Som J. Alm med rätta anmärker, förefaller det icke som "någon fastställt modell för sidovapen för officerarna vid de flesta av de med sablar beväpnade kavalleriregementena" skulle ha funnits vid 1800-talets början. Ett undantag är sannolikt den i Armémuseum förvarade sabeln, som ägt av ryttmästare G.Silversvärd vid Vestgöta Linie-Dragonregemente. Sida beväpningen för officerare vid kavalleriregementena under gustavianska tid är således endast delvis känd. Vid 1800-talets början fördes en sabeltyp av kontinentalt utseende. En sådan sabel är den av generalmajor löjtnanten, friherre G.A.B.Cederström och av fältmarskalken W.M. Klöcker förda sablarna. Två andra officerssabler, som äro varandra mycket olika, äro de på Livrustkammaren förvarade och av generalen greve C.J. Adlercreutz (L R K 1998) samt av Carl XIII (L R K 2022) förda.

J.Folke Herrström

- o -

Vapenhistoriska notiser

I "Aarbøger for Nord-Oldkyndighed" har Lis Jakobsen och Ada Bruhn-Hoffmeyer publicerat en studie betitlad "Pakkenellike". Lis Jakobsen utreder först här helt filologiskt för begreppet pakkenellike ur s

naviska, tyska och nederländska textkällor. Det rör sig om en huvudbeklädnad för den menige soldaten. Ada Bruhn-Hoffmeyer reder sedan ut det vapenhistoriska sammanhanget. Det är en järnhuva som uppstått av den gamla medeltida bacineten, som var bestämd att bäras, liksom denna, under en annan hjälm eller hatt för de lägre klasserna. Men den kan också räknat från det 16:e århundradet vara en självständig hjälm, en järnhatt eller kittelhatt, som vi känna bl.a. i Sverige. "Namnet pakkennellika", avslutar Ada Bruhn Hoffmeyer sin studie, "tillhör landsknektens terminologi. Det blev aktuellt med dessa soldaters uppträdande på den europeiska krigsskådeplatsen kortföre och omkring 1500, och som beteckning på en hjälm försvann ordet samtidigt med landsknektarna vid slutet av det 1600:e århundradet. De arkeologiska och historiska resultaten bekräfta således tillfullo de filologiska".

- o -

I det finska Sotamuseos årsbok 1955 finns av dr Heribert Seitz en studie över "Befälsvapen vid finska förband under 1700-talet", där han redogör för de svenska och finska modeller av sidovapen, som användes där. Det särskilt några sabelmodeller, som uteslutande använts av finska officerare, som på senaste tid väckt ett visst vapenhistoriskt intresse. Här finna vi bl.a. de välkända officerssablar för Savolax lätta infanteri och jägare, som finnas på Livrustkammaren, d.v.s. Lodes och von Gerthen. Hit hör också ett par sablar för jägarofficerare vid Björneborgs regemente, Brakels på Livrustkammaren och en nyligen upptäckt officerssabel i undertecknads samling, den senare det enda ex. av detta slag som är känt. Denna senare sabel har på fästets parerplåt Björneborgs vapen krönt med en kunglig krona. I Sotamuseets på Sveaborg i Finland finnes dessutom en officerssabel av samma typ (även den det enda kända ex.) men krönt med en vase. Då dessa båda senare sablar sakna personhistorisk provins stöter det på svårigheter att identifiera dem. Björneborgsvapnet får anses vara belägg nog för dess ursprungshänvisning. Men det heraldiska språket talar i det senare fallet med en svårtolkad tunga, säger Seitz. Kanske kan vasen på parerplåten peka på borgerskapets militärkår i Vasa

- o -

I tidskriften "Livrustkammaren" har även Seitz en längre studie över "Särdrag i gustaviansk sidobeväpning." Han redogör särskilt för några pallascher och sablar av gustaviansk typ. Det gäller först pallasch m/1773-1806 för manskap vid Södra Skånska kavalleriregementet samt officerspallaschen av hertig Karls modell med ändring enligt 1806 års förordning, vilken som enda kända ex. finnes i undertecknads samling. Den

samma fäste som sabeln för officerare vid samma regemente i bruk 1778-1806 och 1814-1820, där Sveriges tre kronor och Skånes örnhuvud kombinerade finnas på fästets parerplåt. Av denna sabel finnas endast två ex. den ena äges av Norra Skånska infanteriregementes i Kristianstad officerskår och den andra av ingenjör Harry Orre i Stockholm. Vidare beskrivas ett par officerssablur av liknande typ med Västmanlands vapen på Livrustkammaren och i Gävle museum. Vidare avhandlas Björneborgs-officerssabeln i undertecknads samling samt Sotamuseos Vasa-sabel samt friherre Carl Fägerskiölds pallasch för officer vid Västgöta kavalleriregemente m/1775. De i denna studie, för att citera Seitz, "nämnda exemplar på särdrag i den gustavianska sidobeväpningen ställa många problem, som väl aldrig helt kunna lösas. Även om detta måste konstateras, behövs för den skull bilden ej för alltid förbli grumlig. Den komparativa föremålsforskningen kan ej ännu anses vara genomförd."

J.Folke Herrström.

- o -

P.M.

Årsavgiften.

I detta meddelande närslutas en giroblankett, vilken benäget torde användas av svenska medlemmar vid inbetalande av årsavgiften 15.00 kr. Utländska medlemmar, t.ex. i Danmark ombedjas som vanligt inbetala beloppet i postcheck.

- o -

Nyinvalid medlem:

Arkitekt Eugen Nielsen, Oslo. (ordföranden)

Redaktör J. Folke Herrström